

**І.А. Дернова<sup>1</sup>, Т.М. Боровик<sup>2</sup>**  
ORCID: 0000-0002-7317-9633<sup>1</sup>, 20000-0003-2461-8342<sup>2</sup>  
Черкаський державний бізнес-коледж,  
кафедра економіки, управління та адміністрування

## **ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ: ЕКОНОМІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ**

<https://doi.org/10.23939/smeu2024.02.246>

© Дернова І.А., Боровик Т.М., 2024

**Проаналізовано геополітичні, економічні, соціальні, екологічні, технологічні категорії глобальних ризиків та визначено їх вплив на Україну у короткостроковій перспективі. Для порівняння економічної політики та рівня економічної свободи між країнами в умовах сучасних викликів. Проведено індексний аналіз економічної свободи, як інструменту для прийняття рішень щодо інвестицій, розвитку бізнесу та розробки економічної політики України та світу. Проаналізовано низку інших загроз і небезпек та їх вплив на стан ділового клімату та кон'юнктури вітчизняного бізнесу та охарактеризовано основні ризики для національної економіки в умовах невизначеності.**

**Ключові слова:** глобальна економіка, національна економіка, глобальні виклики, рейтинг глобальних викликів, економічна свобода, індекс економічної свободи, індексний аналіз, економічна невизначеність.

### **Постановка проблеми**

Світовий економічний простір кожного року стає все більш глобалізованим та характеризується все більшою різноманітністю економічних зав'язків. Формування глобального економічного ринку носить об'єктивний характер та передбачає наявність конкурентної боротьби на рівні країн. В умовах динамічного глобального ринку важливим завданням для урядів країн стає забезпечення стійких темпів економічного зростання національної економіки, яке тісно пов'язане з її конкурентоспроможністю. Економіка України, як і економіки інших країн світу, впродовж останніх років зазнала значних змін. Запровадження карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19, сприяло посиленню ролі державного управління в надзвичайних умовах, встановлення обмеження трудової діяльності, що спричинило уповільнення економічного розвитку у країнах світу, у т. ч. в Україні. Поступове відновлення світової ділової активності та повернення економіки до «звичного» порядку справ було порушено новим шоком 24 лютого 2022 року. Початок повномасштабного вторгнення росії на територію України спричинило нові виклики для національної та світової економіки.

### **Актуальність дослідження**

Початок 2024 року охарактеризувався в багатьох країнах світу прискоренням технологічних змін на тлі економічної невизначеності, яка є наслідком екстремальних погодних умов та впливу активних бойових дій. Глобальні виклики спричинили зростання вартості життя, зростання інфляції та відсоткових ставок в усьому світі. Глобальні виклики для національної економіки – це можливість виникнення негативних результатів впливу подій або умов, що склалися. Найбільшим викликом для України стала неспровокована військова агресія росії, яка спричинила руйнування інфраструктури

та виробничого капіталу, розрив ланцюгів постачання, втрата людського капіталу та територій, тощо. Саме тому, з урахуванням наявних економічних викликів, виникає потреба в дослідженні ризиків, які впливатимуть на розвиток національної економіки у короткостроковій та довгостроковій перспективі на тлі швидких технологічних змін, геополітичної та економічної невизначеності, тощо. Наявність значних глобальних викликів формує потребу в детальному аналізі їх впливу на конкурентне середовище національної економіки. Наукове дослідження є актуальним і необхідним для розуміння та ефективного управління сучасною економічною ситуацією в Україні та її взаємодії з глобальними процесами.

### **Формулювання мети та завдань статті**

Основною метою пропонованого наукового дослідження є виявлення впливу на економіку України існуючих глобальних викликів та встановлення потенційних ризиків і факторів нестабільності. Реалізація поставленої мети зумовлює виконання ряду завдань: характеристика глобальних ризиків на тлі прискорення технологічних змін, економічної невизначеності та міждержавних збройних конфліктів; вплив глобальних викликів на економічну свободу національної економіки; виявлення тенденцій зміни глобальних ризиків в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

### **Аналіз останніх досліджень і публікацій**

У сучасному світі, де економічні процеси переплітаються на міжнародному рівні більш ніж коли-небудь, вивчення глобальних ризиків стає невід'ємною частиною стратегічного управління та прийняття рішень у глобальній економіці, стимулює ефективне управління економікою країн. Зосередження на аналізі актуальних глобальних ризиків, які можуть вплинути на економічну стабільність та зростання у національному та світовому масштабі є об'єктом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців.

У своїх дослідженнях Дж. Томпсон, І. Ансофф, М. Портер, І. Фішер, М. Елброу, Е. Хейвуд, Е. Гідденс та ін. розглядають сутність та види глобальних ризиків. Зокрема, Е. Хейвуд виділяє ризики, які пов'язані з глобальними трансформаціями у економічному, політичному, соціальному, національному розвитку, що сприяє формуванню нового світового порядку [1]. Т. NguyenHuu, D. Örsal досліджуючи геополітичні ризики та їх вплив на фінансову стабільність країн зазначають, що «війни – це рідкісні катастрофи, які трапляються нечасто, але які, тим не менш, можуть завдати величезної шкоди макроекономіці. Великі падіння споживання, які супроводжують такі катастрофи, допомагають пояснити динаміку цін на багато фінансових активів і премій за ризик з часом, таких як акції, нерухомість, ОВДП, обмінні курси та опціони. Емпіричні дослідження, проведені в цій галузі, дають численні докази того, що геополітичні виклики є ключовим джерелом коливань на світових фінансових ринках» [2, с. 219]. Досліджуючи економічну рецесію як глобальний ризик А. Бенабед і А. Булгару приходять до висновку, що «економічна криза є одним із глобальних викликів, який вимагає міжнародної співпраці, ми дивимось на силу, спроможність і здатність міжнародних і національних інституцій впоратися з кризами» [3, с. 222].

Вплив глобалізаційних процесів на розвиток національної та світової економік досліджували вітчизняні науковці З. Літвінова, Н. Метеленко, О. Кислицина, Т. Дідух, Л. Пташнюк, Н. Гражевська, О. Гаврилюк, О. Сохацька, Л. Гринів, Г. Михайлів, О. Маслій, О. Ківшик, М. Котелевець та ін. Говорячи про загрози для національної економіки в умовах глобальних перетворень О. Маслій, О. Ківшик, М. Котелевець зазначають, що «позитивні тенденції посткризового відновлення провідних країн на початку 2022 року, незважаючи на появу нових хвиль пандемії, були перервані з початком широкомасштабної війни росії проти України. Екзистенційні виклики зумовили зміну світової парадигми економічного розвитку, а пов'язані з цим глобальні перетворення детермінують необхідність забезпечення національної безпеки кожної країни» [4, с. 26]. О. Плотніков розглядає питання розвитку світової економіки в умовах її переходу від глобалізації до фрагментації. Оскільки війна вплинула

на відносини між великими державами, розбалансованість колишнього світового порядку також глибоко впливає на країни і за межами Заходу. Непередбачувані глобальні потрясіння, з одного боку, створюють передумови для переходу від глобалізаційних процесів до фрагментації, а з іншого — фрагментація посилюється і розвивається саме за рахунок нових непредбачуваних глобальних потрясінь. Останні можуть ілюструватися пандемією коронавірусу, широкомасштабною агресією проти України і стихійними лихами, що виникають час від часу» [5, с. 34]. Враховуючи сучасні виклики для українського суспільства, бізнесу, національної та світової економіки слід пам'ятати, що «умови глобалізації та воєнного стану вимагають від українського бізнесу гнучкості, реагування на зміни ситуації та пошуку нових можливостей для збереження та розвитку бізнесу» [6, с. 81].

Різні підходи засвідчують мінливість самого суспільства та можливих ризиків і загроз, які можуть виникати під впливом національних та глобальних чинників, зокрема О. Гаврилюк зазначає, що «бачення ситуації у світі з її глобальними ризиками три роки тому і нині значно різняться: ризики зростають по всім критеріям – економічному, геополітичному, екологічному, соціальному й технологічному, за ступенем впливу, ступенем ймовірності та перспективами» [7, с. 11]. Слід зазначити, що вплив глобальних ризиків на економіку країн та світову економіку в цілому має багато напрямів наукових розвідок, що зумовлено геополітичним, економічним, технологічним розвитком суспільства, постійними викликами та є сталим предметом досліджень.

### **Виклад основного матеріалу**

Національна економіка останнє десятиліття перебуває в умовах постійних викликів: початок антитерористичної операції (АТО) на Сході України у 2014 році, пандемія COVID-19, а з 22 лютого 2022 року – повномасштабне вторгнення росії на територію України. Кожен період характеризується спадом економіки та кризовими явищами. Середина 2022 року характеризується значними змінами світової економіки, що показує, наскільки чутливою вона є. Сукупний низхідний тиск на світову економіку є результатом неправильного вибору економічної політики в період пандемії коронавірусу, високої інфляції, триваючого вторгнення росії в Україну та ширшого конфлікту на Близькому Сході серед інших економічних і геополітичних напружень. На Всесвітньому економічному форумі було оприлюднено «Звіт про глобальні ризики 2024», у якому зазначається, що «основна геополітична напруженість у поєднанні зі спалахом активних бойових дій у багатьох регіонах сприяє нестабільному глобальному порядку, який характеризується поляризацією наративів, розмиванням довіри та незахищеністю» [8]. Наслідки пандемії COVID-19 і російсько-українська війна, що триває, виявили тріщини в суспільствах, які зазнають ще більшої напруги через епізодичні потрясіння. Проте глобальна система наразі виявилася напрочуд стійкою. Минулого року довгоочікувана рецесія не відбулася, і фінансову нестабільність було швидко вгамовано, але перспективи залишаються невизначеними. Під час дослідження, проведеного під егідою Всесвітнього економічного форуму, респондентам було запропоновано вибрати до п'яти ризиків, які, на їхню думку, найімовірніше призведуть до суттєвої кризи в глобальному масштабі у 2024 році. В опитуванні взяли участь 11 тис. представників бізнесу зі 113 країн. Слід відмітити, що економічні ризики в результаті проведеного опитування розмістилися на 5 місці. Найбільшим глобальним викликом у 2024 році, на думку респондентів, є екстремальна погода (66%). На другому та третьому місцях розмістилися дезінформація, зокрема, дезінформація, створена штучним інтелектом (53%), а також суспільна та/або політична поляризація (46%). Багато країн досі намагаються відновити втрачені роки потенційного прогресу, які стали результатом пандемії COVID-19, створюючи тим самим благодатний ґрунт для дезінформації, яка захоплює та поляризує спільноти, суспільства та країни. Віддзеркалюючи результати опитування попереднього року, криза вартості життя (42%) і кібератаки (39%) залишаються основними проблемами в загальному прогнозі та входять до трійки найбільших проблем для державних і приватних респондентів відповідно. Криза вартості життя вище оцінена молодшими віковими групами: її обрали 55% респондентів віком до 39 років у порівнянні з лише 28% респондентів у віці 60 років і старше. Незважаючи на те, що енергетичні та продовольчі кризи були одними з головних ризиків 2023 року, цього

року менше однієї п'ятої респондентів обрали наступні глобальні виклики: порушення ланцюгів постачання продовольства (18%) або порушення ланцюгів постачання енергії (14%) як основні проблеми 2024 року. Серед глобальних економічних проблем слід відмітити також проблему державного боргу, нестачу навичок робочої сили, інституційний колапс, проблеми житлового та технологічного характеру [8].

На початку 2022 року до найбільших глобальних викликів відносили економічне відновлення після COVID-19, оскільки наслідком тривалої пандемії могли стати глобальні розбіжності між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються в час, коли для міжнародного співтовариства терміново потрібна співпраця, а наслідки пандемії для здоров'я та економіки швидко переросли у складні кризи. У звіті за 2023 рік вище вказані глобальні виклики відійшли на другий план, поступившись першістю ризику нестабільності, викликаного новою війною в Європі. Для світу продовольство і енергія стали зброєю через війну в Україні, інфляція злетіла до небаченого рівня десятиліть, глобалізуючи кризу вартості життя та підживлюючи соціальні хвилювання. Внаслідок цього зміна монетарної політики знаменує кінець економічної ери з легким доступ до дешевого капіталу, що спричинить суттєві негативні наслідки для урядів, компаній і окремих осіб через розширення нерівності усередині та між країнами. Неспровокована збройна агресія росії проти України показала, що світовій економіці буде важко відновлюватися після постійних потрясінь [9].

Слід відмітити, що за версією Всесвітнього економічного форуму у період 2016-2020 рр. економічні кризи не відносяться до п'ятірки найважливіших категорій ризику з точки зору ймовірності та впливу, натомість актуальними у цей період часу є екологічні, геополітичні, соціальні та глобальні проблеми.[10]. Як змінювався рейтинг глобальних економічних та соціальних ризиків для України в різних кризових умовах впродовж 2022-2024 рр. за версією Всесвітнього економічного форуму наведено на рис. 1.

Таблиця 1

**П'ять основних ризиків для України  
за версією Всесвітнього економічного форуму на 2022-2024 рр.**

№ з/п	2022 р.	2023 р.	2024 р.
1	Економічна стагнація	Криза товарного постачання	Міждержавний збройний конфлікт
2	Розпад держави	Міждержавний конфлікт	Мимовільна міграція
3	Кліматичні кризи*	Масштабна вимушена міграція	Використання біологічної, хімічної чи ядерної зброї
4	Нездатність стабілізації цінової траєкторії*	Відмова від заходів кібербезпеки	Державний борг
5	Міждержавний конфлікт*	Автоматизація та переміщення робочих місць	Інфляція

Джерело: сформовано авторами за даними [ 8, с. 110; 9, с. 88; 11, с. 108].

\* - пов'язані ризики

Категорії ризику  економічні  екологічні  геополітичні  соціальні  технологічні

Слід відмітити існування взаємозалежності ризиків як в межах національної так і світової економіки. Впровадження глобальних заходів зі зменшення ризику вимагають гнучких підходів із використанням усіх наявних у розпорядженні важелів. Зокрема, на найближчу перспективу у 10 років виділено глобальні виклики, яким можна запобігти, використовуючи фінансові інструменти, див. рис. 1.



Рис. 1. Глобальні ризики, яким можна запобігти, використовуючи фінансові інструменти  
Джерело: сформовано авторами за даними [8, с. 112].

Згідно з дослідженнями, проведеними під егідою Світового економічного форуму, в 10-річній перспективі основними глобальними викликами соціального та економічного характеру будуть: управління державним боргом, інфляція, економічний спад, безробіття, збої в критичній інфраструктурі та системі логістичних постачань, відсутність економічних можливостей тощо. Негативні наслідки зазначених глобальних викликів можливо пом'якшити за допомогою\_

- фінансових інструментів, таких як програми страхування, стандартизовані гарантії та пенсійне забезпечення;
- публічні дії, до яких належить допомога з розвитку, залучення зацікавлених сторін, поінформованість громадськості, освіта, глобальні договори та угоди тощо [8].

Американський журнал The Time склав 10 найбільших глобальних ризиків 2024 року. Третє місце у переліку посіла «розділена Україна». Серед економічних глобальних криз виділено також боротьбу за корисні копалини, глобальний інфляційний шок [12].

Важливим аспектом людської гідності, автономії та особистих можливостей є економічна свобода, яка забезпечує перевірену формулу економічного прогресу та успіху. Кожен оцінений аспект економічної свободи має велике значення для економічного зростання та процвітання. Політика, яка надає більшу свободу в будь-якій економічній сфері, як правило, стимулює її зростання, що викликано орієнтацією людей та колективів на власні інтереси. Це, у свою чергу, призводить до розвитку економіки та тривалого процвітання. Різка і недалекоглядна відмова від принципів економічної свободи в багатьох країнах призвела до ризику не тільки послабити економічне відновлення, але й жертвувати довгостроковою економічною стійкістю та процвітанням. Багато країн світу мають значний борговий тягар, що продовжує економічну стагнацію. Повернення до звичного стану речей наряд чи врятує ситуацію. Країни стикаються з багатьма довгостроковими структурними проблемами в сферах політики прозорості, ефективності, відкритості та ефективності уряду [13].

Одним із важливих показників взаємозв'язку економічної свободи і процвітання країни є Індекс економічної свободи, який з 1995 року розраховується аналітичними відомствами Wall Street Journal і Heritage Foundation (США). Розрахунки базується на 12-ти індексах економічних свобод та макроекономічних даних для 184 економік, які оцінюються за шкалою від 0 до 100 та дають підставу поділу країн на групи:

- країни з вільною економікою — значення показника 80—100;
- країни з помірно вільною економікою — значення показника 70—79,9;
- країни з переважно вільною економікою — значення показника 60—69,9;
- країни переважно з невольною економікою — значення показника 50—59,9;
- країни з невольною економікою — значення показника 0—49,9.

Згідно цієї класифікації українська економіка вважалася країною з невеликою економікою у періоди 1995-2002 та 2009-2017 роки [14, с. 60]. Індекс 2024 року, який розглядає економічну політику та умови в 184 суверенних країнах з 1 липня 2022 року по 30 червня 2023 року, показує, що світова економіка, взята в цілому, є «переважно невеликою». На жаль, світовий середній бал економічної свободи впав ще далі порівняно з минулорічними 59,3 і став найнижчим з 2001 року: лише 58,6. Зокрема, у розрізі регіональних варіацій показники становлять: Північна та Південна Америки – 57,0 бали, Азіатсько-Тихоокеанський регіон – 57,4 бали, Європа – 67,2 бали, Близький Схід/Північна Африка – 57,4 бали, Субсахарська Африка – 52,4 бали. [13]. Проаналізуємо позицію України в Індексі економічної свободи впродовж 2018-2024 рр. (табл. 1).

Таблиця 2

**Позиція України в Індексі економічної свободи за 2018-2024 рр.**

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Місце України в рейтингу	150	147	134	127	130	н/о*	н/о*
Бали України в рейтингу	51,9	52,3	54,9	56,2	54,1	н/о*	н/о*
В тому числі в розрізі субіндексів							
Право власності	41,0	43,9	47,5	48,5	39,7	н/о*	23,0
Доброчесність уряду	29,0	29,6	37,9	37,9	33,8	н/о*	32,5
Судова ефективність	29,5	31,5	42,2	41,1	31,4	н/о*	30,4
Податковий тягар	80,2	81,8	81,1	88,7	89,1	н/о*	н/о*
Державні витрати	45,0	46,9	47,2	48,2	44,5	н/о*	н/о*
Фіскальний стан	75,9	82,6	83,9	87,7	73,6	н/о*	н/о*
Свобода бізнесу	62,7	66,1	61,3	63,5	61,1	н/о*	н/о*
Свобода праці	52,8	46,7	48,3	48,7	60,7	н/о*	н/о*
Манетарна свобода	60,1	58,6	63,0	65,8	71,2	н/о*	н/о*
Свобода торгівлі	81,1	75,0	81,2	79,2	78,6	н/о*	73,2
Свобода інвестицій	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	н/о*	н/о*
Фінансова свобода	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	н/о*	н/о*

Джерело: сформовано авторами за даними [13; 14, с. 61].

\*н/о – не оцінювалось

На жаль, військові дії на території України не дають можливості для збору достовірних даних щодо економічного стану національної економіки та визначення позиції України в рейтингу у 2023-2024 роках. Протягом 2018-2022 рр. Україна підвищила свої позиції в рейтингу, що дало можливість її віднести до країн переважно з невеликою економікою з бальною оцінкою від 51,9 бали у 2018 році до 54,1 бали у 2022 році, з найвищим показником у 56,2 бали у 2021 році за період, що аналізується. Останні два роки національна економіка зіткнулася з кризою у всіх сферах, що унеможливило достовірне оцінювання. У 2023 році оцінку проведено в розрізі окремих субіндексів, зокрема «право власності» – 23,0 бали, що майже у два рази нижче за показники п'ятирічного періоду. Довіра до уряду та судової системи за субіндексами «доброчесність уряду» знизилась на 1,3 та «судова ефективність» на 1,0 пункти до попереднього року. Найбільш вразливою сферою стала торгівля, що пов'язано з блокуванням портів та втратою налагоджених каналів збуту, про що свідчить зниження субіндексу «свобода торгівлі» на 5,4 бали проти попереднього періоду.

Воєнний стан у країні в цілому негативно вплинув на рівень економічної свободи, насамперед це вплив на показники надійності грошей через інфляцію, свободи міжнародної торгівлі через торгові бар'єри та контроль за рухом капіталу та людей, а також здатність захищати приватну власність. Основний ризик – ширше втручання держави в економіку та обмеження свобод, починаючи від величезних видатків на оборону, закриття даних і закінчуючи комендантською годиною. Валютні обмеження та заборона держслужбовцям і чоловікам виїжджати за кордон також негативно впливають на рівень економічної свободи. У той же час, війна не заважає українській владі прискорити судову

реформу чи зайнятися вирішенням проблем регулювання бізнес-діяльності. У разі продовження війни влада має проводити «зворотну лібералізацію» та прибрати обмеження в тих сферах, які не загрожують національній безпеці [15].

Початок повномасштабного вторгнення росії в Україну поглибив кризові явища в національній економіці, зокрема знищення бізнесу на окупованих територіях, скорочення діючих підприємств. Найбільшими перешкодами для ведення бізнесу є:

- зростання цін на сировину та матеріали;
- складнощі з перевезенням сировини та товарів територією України;
- брак робочої сили внаслідок призову або виїзду співробітників;
- зменшення попиту на продукцію або послуги підприємств;
- перебої з електро-, водо- та теплопостачанням;
- проблеми браку обігових коштів та розриву ланцюжків постачання;
- проблема державного регулювання курсу валют;
- блокування податкових накладних;
- корупція, пошкодження майна або товару внаслідок бойових дій, брак палива та неправомірні вимоги або тиск з боку контролюючих чи правоохоронних органів [16] тощо.

З метою дослідження поточного стану економіки на рівні підприємства Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій проводиться щомісячне опитування підприємств із застосуванням підходу кон'юнктурних досліджень «Український бізнес під час війни». Загальні показники ділового клімату, кон'юнктури та економічної активності в короткостроковій перспективі наведено в табл. 3.

Таблиця 3

**Загальні показники ділового клімату та кон'юнктури вітчизняних підприємств**

Періоди	Індекс відновлення ділової активності	Індекс очікуваних змін ділової активності на дворічну перспективу	Індекс поточної фінансово-економічної ситуації на підприємств	Індекс очікуваних змін поточної фінансово-економічної ситуації на підприємстві в піврічній перспективі	Індекс загально-економічного середовища	Індекс очікуваних змін загально-економічного середовища в піврічній перспективі
1	2	3	4	5	6	7
Травень 2022	-	-	-0,36	0,07	-0,54	0,01
Червень 2022	-	-	-0,32	0,15	-0,44	0,16
Липень 2022	-	-	-0,20	0,12	-0,37	0,09
Серпень 2022	-	-	-0,22	0,03	-0,28	0,01
Вересень 2022	-	-	-0,09	0,11	-0,20	0,12
Жовтень 2022	-0,69	0,31	-0,16	-0,09	-0,31	-0,12
Листопад 2022	-0,68	0,20	-0,33	-0,18	-0,34	-0,23
Грудень 2022	-0,74	0,21	-0,24	0,01	-0,28	0,01
Січень 2023	-0,78	0,24	-0,14	0,15	-0,20	0,11
Лютий 2023	-0,75	0,24	-0,11	0,34	-0,14	0,30
Березень 2023	-0,02	0,23	-0,10	0,48	-0,10	0,50
Квітень 2023	0,20	0,23	-0,02	0,46	-0,07	0,43
Травень 2023	0,42	0,20	-0,07	0,43	-0,08	0,43
Червень 2023	0,44	0,20	0,00	0,46	-0,03	0,41
Липень 2023	0,37	0,20	-0,09	0,40	-0,09	0,38

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
Серпень 2023	0,40	0,15	-0,04	0,37	-0,07	0,38

*Глобальні виклики: економічний та соціальний аспект*

Вересень 2023	0,35	0,19	-0,05	0,39	-0,08	0,38
Жовтень 2023	0,31	0,19	-0,02	0,33	-0,09	0,33
Листопад 2023	0,50	0,17	-0,08	0,31	-0,07	0,31
Грудень 2023	0,50	0,10	-0,07	0,31	-0,08	0,30
Січень 2024	0,43	0,17	-0,02	0,36	-0,06	0,34
Лютий 2024	0,34	0,17	-0,06	0,36	-0,07	0,32
Березень 2024	0,37	0,15	0,09	0,45	0,06	0,45
Квітень 2024	0,33	0,16	0,03	0,49	0,01	0,51

*Джерело: сформовано авторами за даними [16; 17; 18; 19].*

Темпи відновлення ділової активності порівняно з минулим роком уповільнились. Значення індексу відновлення ділової активності у квітні 2024 року зменшилось та становить 0,33 проти 0,50 у листопаді-грудні. Найкраще в порівнянні з минулим роком себе почувають середні (0,45) підприємства. Індекс відновлення для малих та великих підприємств становить 0,36 та 0,34 відповідно. Найнижче та від'ємне значення показника залишається у мікропідприємств та становить -0,11. Очікування щодо ділової активності на наступні два роки протягом чотирьох місяців залишаються без істотних змін – 0,16 у квітні проти показника 0,15 у березні. Серед підприємств усіх розмірів найбільш оптимістичні плани на майбутнє мають мікропідприємства (0,34). Показники великих (0,18) та малих (0,14) є приблизно однаковими. Найнижчий показник мають середні підприємства (0,09) [19, с. 10].

У квітні 2024 року поточні оцінки фінансово-економічної ситуації покращились. Індекс поточної фінансово-економічної ситуації зріс до 0,03 проти -0,07 у грудні 2023 року, проте знизився проти попереднього місяця. Частка опитаних, що оцінюють поточну фінансово-економічну ситуацію на підприємстві на показник «добре», зменшилась із 15,3% до 9,2%. Водночас, частка тих, хто негативно оцінює ситуацію на підприємстві, зменшилась та становить 9,4% (була 11,8%). Частка тих, хто вважає фінансово-економічну ситуацію на підприємстві задовільною, збільшилась із 73,0% до 81,4%. Очікування на перспективу протягом шести місяців також покращились. Значення індексу очікуваних змін фінансово-економічної ситуації становить 0,49 проти 0,45 у березні [19, с. 11].

Оцінки загальноекономічного середовища суттєво змінилася, показник збільшився із -0,07 у лютому до 0,06 у березні та зменшилась до 0,01 у квітні 2024 року. У відсотковому співвідношенні питома вага тих, хто оцінює загальноекономічне середовище як погане, зменшилась із 21,2% до 18,0%. Водночас, частка тих, хто дає позитивні оцінки, третій місяць поспіль суттєво не змінюється та становить 8,3% у січні (проти 8,7% у грудні). Частка тих, хто вважає загальноекономічне середовище задовільним, дещо збільшилась, із 70,1% до 73,7%. Прогнози підприємств щодо змін загальноекономічного середовища на майбутні шість місяців дещо покращились: значення індексу очікуваних змін загальноекономічного середовища збільшилось із 0,45 до 0,51 [19, с. 12]. Графічне зображення табличних даних показників ділового клімату та кон'юнктури вітчизняних підприємств у період економічної кризи спричиненої введенням воєнного стану в Україні наведено на рис. 2.

У січні 2024 довгострокові очікування покращилися, невизначеність зменшилась, але відновлення «тут та тепер» стагнує на фоні занепокоєнь бізнесу щодо безпеки, браку працівників та проблем із попитом. Найбільш очікуваними подіями та змінами для бізнесу в січні 2024 року були закінчення війни, зниження податків та спрощення законодавчих вимог до бізнесу [16].





Рис. 2. Індексний аналіз ділового клімату та кон'юнктури вітчизняних підприємств.

Джерело: сформовано авторами за даними [16; 17; 18; 19].

Виклики та кризові ситуації останніх років негативно вплинули на стан економіки та бізнес-клімату в Україні. Проте незважаючи на складнощі, з якими стикається бізнес, що працює в умовах воєнного часу, та понесені втрати безпосередньо внаслідок бойових дій, слід відмітити, що спостерігається поступове відновлення економіки та діяльності суб'єктів господарювання. Про це свідчать проведені дослідження [20, с. 305]. До основних викликів 2024 року можна віднести:

- економічна невизначеність спричинена непередбачуваністю воєнних дій та тривалістю воєнного стану в Україні. Наслідком ескалації воєнних дій може бути додаткове скорочення виробничого потенціалу країни та втрати трудових ресурсів. Це руйнуватиме продуктивні сили економіки та погіршуватиме можливості для її відновлення;

- зовнішньополітичні ризики, зокрема зниження обсягів та порушення ритмічності міжнародної підтримки України через політичні процеси в країнах-партнерах можуть заподіяти суттєву шкоду як фінансовій стабільності, так і обороноздатності країни;

- блокування транспортних шляхів для експорту та імпорту, що негативно впливатиме на зовнішньоторговельний баланс та генеруватиме ризики для валютної стабільності.

- техногенні катастрофи як наслідок ударів російських окупантів по об'єктах критичної цивільної інфраструктури, внаслідок чого загострюються ризики виникнення аварій, що потребуватиме додаткових витрат бюджетних коштів та знижуватиме продуктивність економіки.

- можливе загострення невдоволення у суспільстві у зв'язку із високим рівнем безробіття, труднощами знаходження достатніх засобів для існування та психологічним зламом значної кількості людей внаслідок воєнного стану [21].

Розуміння і аналіз глобальних ризиків та їх вплив на економіку України є ключовим для визначення стратегій розвитку та зменшення ризиків в умовах нестабільності. Такий підхід дозволить країні ефективніше адаптуватися до глобальних змін та забезпечити стабільний розвиток в майбутньому. Адже існують дії, які можна вжити індивідуально або колективно, щоб запровадити заходи готовності до викликів, яких ми не можемо уникнути, і об'єднатися, щоб запобігти або зменшити їх ймовірність.

## Висновки

Отже, функціонування національної економіки супроводжується впливом глобальних факторів. Глобалізація суспільства має низку переваг, таких як сприяння економічному зростанню через залучення іноземних інвестицій та розвиток міжнародної торгівлі, сприяння технологічному прогресу та спільне вирішення глобальних проблем. Проте разом з цим, глобалізація чинить і негативний

вплив на суспільство та світову економіку. Нещодавні та поточні події, такі як COVID-19, криза вартості життя, збройна агресія росії проти України неухильно підбивають економічні здобутки все більшої частини населення світу, де зростає розбіжність між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Це, у свою чергу, викликає численні геополітичні ризики, створюючи подальшу загрозу безпеці та стабільності суспільств у всьому світі.

В даному випадку захисні, фрагментовані та орієнтовані на подолання кризи підходи є недалекоглядними та часто не приносять бажаного результату. Відсутність готовності до довгострокових глобальних викликів ще більше дестабілізує світову економіку, нав'язуючи ще жорсткіші компроміси для політиків і бізнес-лідерів, які намагаються впоратися з одночасними кризами. Геополітична ситуація, що склалася, потребує сучасного підходу до передбачення глобальних ризиків та готовності їх подолати.

### Перспективи подальших досліджень

Перспективи подальших досліджень доцільно зосередити на розробці стратегій, які допоможуть українській економіці та суспільству ефективно адаптуватися до глобальних ризиків, зокрема, шляхом поліпшення економічної політики, розвитку технологій та управлінських рішень.

### Список літератури

1. Heywood A. *Global Politics*. Houndmills, Basingstoke Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2011. 560 p.
2. NguyenHuu T., Örsal D. Geopolitical risks and financial stress in emerging economies. *The World Economy*. 2024. Vol. 47 № 1. P. 217-237.
3. Benabed A., Bulgaru A. Global Economic Recession as a Major Risk Beyond Business Insights and Economies. *In Proceedings of the International Conference on Business Excellence*. 2023. Vol. 17, №. 1. P. 221-225.
4. Маслій О., Ківшик О., Котелевець М. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобальних перетворень. *Економічний простір*. 2023. № 183. С. 25-30.
5. Плотніков О. Фрагментація світової економіки: ризиковий аспект. *Економіка України*. 2023. № 7. С. 31-42
6. Гринів Л., Михайлів Г. Особливості ЗЕД підприємств України в умовах глобалізації та воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14(28). С. 74-84.
7. Гаврилюк О. Глобальні ризики та інструменти їх мінімізації. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. 2014. № 7(160). С. 9-13.
8. *Global Risks Report 2024, 19th Edition*, is published by the World Economic Forum. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/> (дата звернення 15.03.2024).
9. *Global Risks Report 2023, 18th Edition*, is published by the World Economic Forum. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2023/> (дата звернення 15.05.2024).
10. *Global Risks Report 2020, 15th Edition*, is published by the World Economic Forum. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-global-risks-report-2020/> (дата звернення 15.05.2024).
11. *Global Risks Report 2022, 17th Edition*, is published by the World Economic Forum. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2022/> (дата звернення 15.05.2024).
12. *The Top 10 Global Risks for 2024*. *TIME*. URL: <https://time.com/6552898/top-10-global-risks-for-2024/> (дата звернення 15.05.2024).
13. *Index of Economic Freedom 30th Edition*. *Heritage Foundation*. URL: <https://www.heritage.org/index/pages/report> (дата звернення 15.05.2024).
14. Дернова І.А., Боровик Т.М., Руденко А.Ю. Формування конкурентної політики України в умовах глобалізації. *Економічна безпека національного енергетичного сектору в умовах глобалізації: колективна монографія/ За заг. ред. О. Л. Гальцової*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Розд. 1, С. 50-71.
15. Калашник П. Українська економіка вперше ступила на територію свободи, але, вірогідно, війна повернула її в міцні кайданки. *Forbes digital*. URL: <https://forbes.ua/money/ukrainska-ekonomika-vpershe-zastupila-na-teritoriyu-svobodi-ale-virogidno-viyna-povernula-ii-v-mitsni-kaydanki-shcho-reyting-ekonomichnoi-svobodi-fraser-institute-kazhe-pro-stan-nashoi-ekonomiki-22092023-16138> (дата звернення 15.05.2024).
16. Кузяків О., Ангел Є., Гулік А., Федець І. Нове щомісячне опитування підприємств. Український бізнес під час війни. *ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»*. Випуск 21. (01.2024). URL: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7391> (дата звернення 20.05.2024).

17. Кузяків О., Ангел Є., Гулік А., Федець І. Нове щомісячне опитування підприємств. Український бізнес під час війни. *ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»*. Випуск 20. (12.2023). URL: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7391> (дата звернення 20.05.2024).
18. Кузяків О., Ангел Є., Гулік А., Федець І. Нове щомісячне опитування підприємств. Український бізнес під час війни. *ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»*. Випуск 19. (11.2023). URL: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7391> (дата звернення 20.05.2024).
19. Кузяків О., Ангел Є., Гулік А., Федець І. Нове щомісячне опитування підприємств. Український бізнес під час війни. *ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»*. Випуск 18. (10.2023). URL: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7391> (дата звернення 20.05.2024).
20. Боровик Т.М. Економічні виклики для вітчизняного бізнесу. *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція Підприємництво та бізнесадміністрування у воєнний час: сучасні виклики, тренди та трансформації*. (м. Харків, 1-28 лютого 2024 р.) Харків: ХНУМГ імені О.М. Бекетова, 2024. С. 303-306. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/65283/> (дата звернення 15.05.2024).
21. Данилішин Б. Економічні підсумки 2023 року та завдання на 2024 рік. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/1/708280/> (дата звернення 15.05.2024).

### References

1. Heywood, A. (2011). *Global Politics*. Houndmills, Basingstoke Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 585. (in English).
2. NguyenHuu, T., & Örsal, D. (2024). Geopolitical risks and financial stress in emerging economies. *The World Economy*, 47(1). 217-237 (in English).
3. Benabed, A., & Bulgaru, A. (2023). Global Economic Recession as a Major Risk Beyond Business Insights and Economies. *In Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, 17(1), 221-225 (in English).
4. Maslii, O., Kivshyk, O., & Kotelevets, M. (2023). Threats to the economic security of the state under global transformations. *Economic scope*, 183, 25-30. (in Ukrainian).
5. Plotnikov, O. (2023). Fragmentation of the global economy: the risk aspect. *Economy of Ukraine*, 7, 31-42. (in Ukrainian).
6. Hryniv, L., & Mykhailiv, H. (2023). Characteristics of education of Ukrainian enterprises under the conditions of globalization and marital state. *Scientific innovations and advanced technologies*, 14(28), 74-84. (in Ukrainian).
7. Havryliuk, O. (2014). Global dimensions of ecological security in dominant strategic partnership. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 7(160), 9-13. (in Ukrainian).
8. Global Risks Report (2024). 19th Edition, is published by the World Economic Forum. *World Economic Forum*. Retrieved from: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/> (in English).
9. Global Risks Report (2023). 18th Edition, is published by the World Economic Forum. *World Economic Forum*. Retrieved from: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2023/> (in English).
10. Global Risks Report (2020). 15th Edition, is published by the World Economic Forum. *World Economic Forum*. Retrieved from: <https://www.weforum.org/publications/the-global-risks-report-2020/> (in English).
11. Global Risks Report (2022). 17th Edition, is published by the World Economic Forum. *World Economic Forum*. Retrieved from: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2022/> (in English).
12. The Top 10 Global Risks for 2024 (2024). *TIME*. Retrieved from: <https://time.com/6552898/top-10-global-risks-for-2024/> (in English).
13. Index of Economic Freedom (2024). 30th Edition. *Heritage Foundation*. Retrieved from: <https://www.heritage.org/index/pages/report> (in English).
14. Dernova, I.A., Borovyk, T.M., & Rudenko, A.Iu. (2020). Formation of competitive policy of Ukraine in the conditions of globalization. *Economic security of the national energy sector in the conditions of globalization*. Kherson: "Helvetika" Publishing House, 50-71. (in Ukrainian).
15. Kalashyk, P. The Ukrainian economy first stepped onto the territory of freedom, but, probably, the war brought it back into strong handcuffs. *Forbes digital*. Retrieved from: <https://forbes.ua/money/ukrainska-ekonomika-vpershe-zastupila-na-teritoriyu-svobodi-ale-virogidno-viyna-povernula-ii-v-mitsni-kaydanki-shcho-reyting-ekonomichnoi-svobodi-fraser-institute-kazhe-pro-stan-nashoi-ekonomiki-22092023-16138> (in Ukrainian).
16. Kuziakiv, O., Anhel, Ye., Hulik, A., & Fedets, I. (2024). New Monthly Enterprises Survey. Issue 21. (01.2024) Ukrainian Business in Wartime. *The Institute for Economic Research and Policy Consulting*. Retrieved from: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7391> (in Ukrainian).
17. Kuziakiv, O., Anhel, Ye., Hulik, A., & Fedets, I. (2023). New Monthly Enterprises Survey. Issue 20. (12.2023) Ukrainian Business in Wartime. *The Institute for Economic Research and Policy Consulting*. Retrieved from: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7391> (in Ukrainian).

18. Kuziakiv, O., Anhel, Ye., Hulik, A., & Fedets, I. (2023). New Monthly Enterprises Survey. Issue 19. (11.2023) Ukrainian Business in Wartime. *The Institute for Economic Research and Policy Consulting*. Retrieved from: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7391> (in Ukrainian).
19. Kuziakiv, O., Anhel, Ye., Hulik, A., & Fedets, I. (2023). New Monthly Enterprises Survey. Issue 18. (10.2023) Ukrainian Business in Wartime. *The Institute for Economic Research and Policy Consulting*. Retrieved from: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7391> (in Ukrainian).
20. Borovyk, T.M. (2024). Economic challenges for domestic business. *International scientific and practical Internet conference "Entrepreneurship and business administration in wartime: modern challenges, trends and transformations"*, 303-306. Retrieved from: <https://eprints.kname.edu.ua/65283/> (in Ukrainian).
21. Danylishyn, B. (2023). Economic results for 2023 and tasks for 2024. *Ekonomichna pravda*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/1/708280/> (in Ukrainian).

I.A. Dernova, T.M. Borovyk  
Cherkasy State Business College

## GLOBAL CHALLENGES: ECONOMIC AND SOCIAL ASPECTS

*Dernova I.A., Borovyk T.M., 2024*

The globalization of society contributes to economic growth by attracting foreign investment, developing international trade and expanding business opportunities, promoting technological progress and solidarity to address global challenges, such as climate change or poverty alleviation, which require joint efforts of countries around the world to find solutions at the international level. However, globalization also has a negative impact on both society and the global economy as a whole. In particular, according to the results of the World Economic Forum's Global Risks study, the impact of global risks on society and their interconnection and interdependence as a catalyst for strengthening such an impact was summarized. The article analyzes the geopolitical, economic, social, environmental, and technological categories of global risks and identifies their effects on Ukraine in the short term. The economic policies and the level of economic freedom between countries in the context of modern challenges are compared. An index analysis of economic freedom as a tool for making decisions on investment, business development and economic policy development in Ukraine and the world was performed. The authors analyze a number of other threats and dangers and their impact on the business climate and conditions of domestic business and describe the main risks to the national economy in the situation of uncertainty. The main purpose of the study is to analyze the current economic and geopolitical context affecting the national economy of Ukraine and the global system as a whole in order to identify key risks and factors of instability. The realization of this goal entails a number of tasks: determining Ukraine's place in the context of global risks against the background of accelerating technological change, economic uncertainty and interstate armed conflicts; the impact of global challenges on the economic freedom of the national and world economies; the national economy in the context of martial law and post-war recovery.

The research methods: comparison, explanation, abstraction, empirical analysis and synthesis, a combined method of similarity and divergence.

Key words: global economy, national economy, global challenges, rating of global challenges, economic freedom, index of economic freedom, index analysis, economic uncertainty.